

csak [...] megadja a figyelembe vevendő szempontokat, és segít meghatározni a súlyokat. S ha utólag mérlegelve azt találjuk, hogy az elmélet hatására világosabban látjuk a dolgokat, és különféle, alaposan megfontolt ítéleteink jobban összehangba kerültek egymással, akkor érdemes volt foglalkoznunk vele.”

Bence György tanulmányaival a politikai filozófia és eszmetörténet hangja szól bele a politika társalgásába. Nem domináns ez a hang, nem igyekszik a többi hang (hatalomtechnika, gazdaság stb.) fölé kerekedni, nem cáfolja, nem teszi zárójelbe azokat, nem is törekszik erre. De feltétlenül releváns, autentikus és figyelemre méltó hang, amelynek értékét csak növeli, hogy halk, visszafogott és ritkán hallható.

„Magyarországon — írja Bence — a politika tudományos irodalmából és egyetemi oktatásából hiányoznak ezek a köztes jellegű, mérsékelt igényű elméletek, amelyek nem pótolják ugyan, de legalább megkönnyítik az önálló ítéletalkotást a gyakorlati politika dolgaiban.” A Pogonyi Szabolcs gondos szerkesztésében megjelent kötet ezt a — Bence György 2006-ban bekövetkezett halálával méginkább tapinthatóvá vált — hiányt hivatott enyhíteni.

FÜLÖP ENDRE

(Szerkesztette Pogonyi Szabolcs,
L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007,
350 oldal, 2600 Ft)

JÓZEF MACZKIEWICZ:
***A kommunista
provokáció diadala***

A szomorú közhelyek közé tartozik, hogy a 20. századi totalitarizmus két nagy válfajának megítélése finoman szólva aszimmetrikus. Míg a fasiszmus iránt táplált szimpátia (nagyon helyesen) nyilvánosan vállalhatatlan, addig a második világháború lezárultát követően a kommunizmus nemhogy nem lett hasonlóan egyértelmű elutasítás tárgya, de éppen a következetesen képviselt antikommunizmus tűnik a bárdolatlanság jelének, rosszabb esetben egyenesen szalonképtelennek bizonyos körökben. Ráadásul míg az antifasiszmust a legmarginálisabbnak tűnő szélsőséges megnyilvánulás is rögtön aktuálissá teszi, addig a Szovjetunió összeomlása óta az antikommunizmus látszólag okafogyottá, reménytelenül idejétmúlttá vált.

Azt, hogy mégis érdemes foglalkozni ezzel a kérdéssel, nem csupán a közép- és kelet-európai nemzetek közös neurózisa, a kommunista (közel)múlt feldolgozatlansága indokolja (bár nyilvánvalóan ez is: gondoljunk csak kézenfekvő példaként Andrzej Wajda *Katyni* című filmjére, s az általa keltett érzelmi hullámokra Lengyelországban), s nem is csak az, hogy a demokratikus Nyugat legfőbb gazdasági és politikai riválisai közül nem egy

maga is totalitárius-kollektivista gyökerekkel bír. A kommunizmus-sal mint „az értelmiség ópiumával” (Raymond Aron) való számvetés azért különösen fontos, mert rávilágíthat a reflexív gondolkodás vakfoltjára — arra, hogy egyébként kiváló elmék milyen messzire képesek elmenni az öncsalásban, s mennyire érzéketlenek tudnak maradni a konkrét szenvedés iránt elvont ideáljaik árnyékában.

E számvetés igénye magyarázhatja, miért éppen *A kommunista provokáció diadala* jelent meg elsőként magyarul az előbb londoni, majd németországi emigrációban alkotó lengyel prózaíró, József Maczkiewicz műveinek sorából. A szerző nem a „megértetek” (például Orwell, Koestler) közé tartozik: világéletében kérlelhetetlen ellenfele volt a szovjet kommunizmusnak. „A kommunizmus a szabadság antitezise” — vallja, méghozzá annak minden formájáról: a valójában nagyszerű eszme gyakorlati kisiklásába, illetve a rendszer megreformálhatóságába vetett naiv hitet egyaránt elutasítja, s bírálattal illeti a hidegháború nyugati értelmiségének azon felfogását, amely a szovjet rezsim büntetteit a sztálini „elhajlásnak” tulajdonítja, hogy továbbra is nosztalgiával tekinthessen az októberi forradalomra. Maczkiewicz kritikája azokra is kiterjed (ideértve az emigráns lengyel kormányt is), akik a háború után a „reálpolitika”

névében a kommunista diktatúrákkal való viszonylag békés együttélést választották a vasfüggöny túloldalán.

„A kommunista rendszer legjellemzőbb sajátossága az emberi szellem totális rabsága [...]. Azt várná hát az ember, hogy a rendszer legnagyobb ellenségeit nem [...] a szürke tömegben kell keresnünk, hanem pontosan az úgynevezett haladó értelmiségi körökben” — olvashatjuk az eredetileg 1962-ben publikált írásban. Maczkiewicz főként az addigi lengyel tapasztatokra alapozva ad számot arról, miként cáfolt rá minduntalan az élet erre a várakozásra. Ennek a vetületének köszönhetően lesz a könyv négy évtized távlatából is jóval több, mint a múlt századi lengyel—orosz kapcsolatok, a gomułkizmus vagy a bolsevikok által kihasznált közép-európai nacionalizmusok feltárása-bemutatása. *A kommunista provokáció diadala* nem pusztán történeti érdeklődésünket hivatott kielégíteni: sokkal inkább ma is érvényes, a rosszul értelmezett „politikai korrektséget” hírből sem ismerő, harcos kiállítás olyan alapértékek mellett, mint az emberi gondolat szabadsága vagy a méltányos, racionális vita lehetősége.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Pálfalvi Lajos, *Attraktor*
Kiadó, Máriásbesnyő—Gödöllő, 2007,
216 oldal, 2800 Ft)